BATIKA

2014

Lietuvos technologijų mokytojų asociacija
Plenero „Technologijos: šiuolaikiškas ir įtraukiantis mokymas(is) puoselėjant tautinį paveldą“ metu parengta metodinė medžiaga

Turinys

1. BATIKA 2
1.1. Batikos istorija 2
1.1.1. Indonezijos batika 3
1.1.2. Šri Lankos batika 4
1.1.3. Malaizijos batika 4
1.1.4. Batika Vakarų šalyse 5
2. BATIKOS TECHNIKOS 6
2.1. Šaltoji batika 6
2.2. Karštoji batika. 9
2.2.1. Mazginė rašto kūrimo technika 10
2.2.2. Siuvimo – mazgimo 11
2.2.3. Užspaudimo 12
2.2.4. Sukimo 12
2.2.5. Glamžymo – suspaudimo 12
2.3. Tapyba ant šilko 13
2.4. Tiesioginio tapymo batika 14
2.5. Laisvas piešimas, naudojant gruntuotą medžiagą. 14
2.6. Atspaudavimo batika (batik tjang) 15
2.7. Ėsdinimo batika 15
2.8. Aerografija arba purškimas 16
2.9. Marmuravimas 16
2.10. Monotipija 17
2.11. Fotoefektas 17
INFORMACIJOS ŠALTINIAI 18
PRIEDAI 19

1. BATIKA

Batika – tai tekstilės dekoravimo technika, kildinama iš Javos salos, neturinti lietuviškų šaknų, tačiau labai siejasi su audinių dažymų augaliniais (ir ne tik) dažais, kiaušinių marginimu vašku, nes naudojamas lydytas vaškas ir dažai bei panašus darbo principas. Pagrindinis dažymo batika principas ir idėja – audinio vietos, kurių nenorime nudažyti, dengiamos vašku, parafinu, ar vaško ir parafino mišiniu. Vėliau audinys dažomas norima spalva, vėl padengiamas vašku ir vėl dažomas kita spalva, po dažymo – šalinami vaško likučiai. Ornamentas susidaro pagal vaško piešinį. Egzistuoja įvairios batikos rūšys: **šaltoji batika** (šia technika audinio piešinys kuriamas, liejant ištirpintą vaško – parafino mišinį ir dažant šaltais dažais), **karštoji batika** (dekoras ant audinio gabalo kuriamas jį atitinkamai sulanksčius ir rezervavus vietas, kurias reikia palikti nenudažytas, o dažoma karštais dažais) ir **tapyba ant šilko** (šilkografija). Kai kuriuose informacijos šaltiniuose batikai priskiriami tokie audinio dekoravimo būdai kaip fotoefektas, laisva tapyba, štampavimas, aerografija arba purškimas, marmuravimas, monotipija.

Laiko požiūriu batikos kūrimas – ilgas procesas, reikalaujantis kruopštumo ir kantrybės. Javiečių gyvenimo būdo samprata tiesiogiai veikė ne tik batikos kompoziciją, bet ir kūrybą: „Darydami batikos dirbinį, jūs neturėtumėte kalbėtis. Jūsų jausmai turėtų būti nesudrumsti ir tyri...“

1.1. Batikos istorija

Batika – tai antikinis medžiagų dažymo būdas, atsiradęs beveik prieš 2000 metų. Indija įsisavino batikos technologiją seniausiai. Ryžių krakmolas, dažus fiksuojanti medžiaga ir vaškas buvo naudojami audiniams dažyti antspaudavimo būdu. Pradžioje dedama bespalvė masė ant medžiagos, po to merkiame į dažus. Batikos darbams dažniausiai būdavo renkamasi medvilninį audinį. Pakrantės zonose, kur ypač stipri Kinijos įtaka, kartais naudojo šilką.

Vaškas dengiamas su specialiu įrankiu – tjantingu. Jis susideda iš mažo rezervuaro su rankenėle. Ištekėjimo vamzdelis siauras, kad būtų galima ant audeklo piešti lenktų ar tiesių linijų arba taškų eiles. Taškas po taško, linija po linijos kuriamas dizainas.

XIX a. pirmoje pusėje prasidėjo masinė mašina spausdintų batikos darbų gamyba. Bet batikos menas nemirė. Javiečiai išrutuliojo naują formą – štampuotą batiką. Ornamentai ant audeklo perkeliami vario atspaudu, prieš tai panardintu į karštą vašką.

Mr. V.A.Shenai savo knygoje „Tekstilės dizaino istorija“ tvirtina: „Antspaudai buvo daromi atvirkštumo principu. Jie buvo daromi pagal tradicinę indų technologiją, naudojamą nuo seno. Eskizas perkeliamas ant medinių blokų lydyto vaško ir krakmolo pastos pagalba. Tuomet atspaudžiame ant audinio ir dažomas raudonai ar žydrai su dažine raude ar indigo žole.“ Atspaudavimo metodą indai žinojo dar pirmajame mūsų eros amžiuje. Indų atrasti dažai buvo vieninteliai, su kuriais galima išgauti nuostabias, ryškias spalvas. Pagrindiniai komponentai – gerai išausti medvilnės gaminiai ir dažai, buvo tiekiami vietinių amatininkų. Geriausia pasaulyje medvilnė buvo gaminama Indijoje ir laivais gabenama į užsienį kaip egzotiška medžiaga. Indija

taip pat garsėja savo dažais. Nuo neatmenamų laikų čia buvo gaminama mėlyna indigo spalva, kuri žinoma kaip pagrindinė batikos spalva. Pavadinimas „indigo“ parodo kilmę.

Tačiau ne vien Indijoje populiari batika. Indonezija pratęsė batikos tradicijas ir tobulino jos technologiją. Batikos raštai ir technologija buvo pritaikomi vietiniams resursams. Naujai sukurti raštai buvo pripažinti unikaliais ir eksportuojami į Vakarų šalis.

Kitos šalys: Malaizija, Tailandas, Šri Lanka taip pat pasiekė žymių rezultatų batikos srityje. Tačiau šios šalys importavo audinius ir dažus.

Laikui bėgant susidomėjimas batika Indijoje išblėso. Šią techniką atgaivinti padėjo Rabinadramth Tagore anūkas Protima Devi, įvesdamas į Shanti Niketane universitetą batikos kursą. Tai įkvėpė daugelį Indijos menininkų stipriai susidomėti batika. Įvairios organizacijos finansuoja menininkų darbą, tačiau ši technika labai lėtai progresuoja.

Senovėje atsiradusi batika sudomino ir patraukė nemažai šiuolaikinės tekstilės dailininkų.

Lietuvoje batiką kūrė J. Balčikonis ir kiti dailininkai. Nuo XX a. septinto dešimtmečio pradžios sukurta daug originalių batikos kompozicijų.

1.1.1. Indonezijos batika

Batika – indonezietiškas žodis, kilęs iš žodžių TITIK arba TIK, reiškiančių „mažas kąsnelis” arba „lašas”. Tai paremta mažyčių ištirpintų vaško lašelių panaudojimu dizainui, siekiant sulaikyti dažus. Ši tradicija kildinama iš Javos, labiausiai apgyvendintos Javos salos.

Dėl intriguojančio batikos meno autentiškumo sukurta įvairių skirtingų teorijų. Senais laikais persai ir egiptiečiai taikė panašią techniką, bet būtent indai, apsigyvenę Indonezijoje II–III a. po Kr., išplėtojo šį meną. Indų amatininkai supažindino su šia technika Javos žmones, kurie ją ištobulino iki tiesiog nepaprasto meistriškumo, žavinčio ir šiandien. Ilgą laiką vyravo ir kita nuomonė, kad batika kartu su kitais tapybos menais skynėsi sau kelią į Indoneziją per Arabiją, Persiją ir Indiją, platinama šių šalių emigrantų. Todėl kai kuriose batikos raštuose jaučiama Vakarų Azijos, ypač egiptiečių, turkų ir arabų, ornamento įtaka. Batika naudojama drabužiams dekoruoti. Kiekvienas raštas ar motyvas nėra tik ornamentiniai raštai, bet jie simbolizuoja ir atspindi įvairias drabužių savininkų nuotaikas ir stilius. Šie raštai turi mistinę simboliką ir svarbūs ritualuose. Raštai ir spalvos atspindėjo Indonezijos gyvenimo būdą ir žmogaus socialinį statusą.

Spalvos. Klasikinė Javos batikos spalvinė skalė buvo griežta ir ribota. Iki XVII a. pagrindinės spalvos buvobalta ir mėlyna, vėliau jos papildomos ruda, geltona ir raudona.

Raštai. Visi indonezietiškos batikos motyvai turi ypatingas reikšmes. Raštai gali būti apibrėžti, tikslūs, laisvi arba neapriboti, tai trikampiai, svastikos, spiralės, įvairūs rombai, vienas kitą dengiantys apskritimai, lietaus lašai, banguotos linijos. Sutinkama natūralistinių motyvų - piešinių, vaizduojančių žmones, gyvūnus, augalus. Be gaidžio, povo, drugelio ar elnio, dažniausiai vaizduojama ir netgi privilegijuojamas paukštis iš hindų mitologijos– Gurada, erelis. Tai šiandieninis Indonezijos simbolis, reiškiantis jėgą ir tautinį išdidumą.

Ornamentai. Pavyzdžiui, ornamentas „Parang“ buvo naudojamas tik Centrinės Javos karališkojo dvaro drabužių puošimui. Keturkampis ornamentas „Ceplok“ yra švelnumo ir ramaus

gyvenimo simbolis, taigi, jis negali būti naudojamas linksmoms progoms, pvz., šokiuose, pobūviuose ir t.t.

„Kawaung“ – tai geometrinis ornamentas, sudarytas iš apskritimo, kuris buvo naudojamas karališkųjų juokdarių drabužių puošybai.

„Sido mukti“ – ornamentas, kuriuo puošiami jaunavedžių drabužiai. Žodis „mukti“ reiškia laimę ir gerovę.

„Sowat“ – kitas populiarus motyvas, kilęs iš Hindu mitologijos. Tai – Geruda, Dievo Vishu paukščio dekoratyvinė forma. Šio paukščio sparnas pavaizduotas batikoje kaip gerovės ženklas.

Specialus įrankis vaškui tepti, t.y. tjantingas (toliau tekste – tjantingas), koks buvo naudojamas Javoje, susideda iš mažo rezervuaro, padaryto iš plono vario lakšto ir priderinto prie vieno ar daugiau ištekėjimo vamzdelių su kokio nors lengvo medžio rankenėle. Ištekėjimo vamzdelis turi būti toks siauras, kad būtų galima ant audeklo piešti daugiau ar mažiau lenktų ar tiesių vaško linijų arba taškų eiles. Linija po linijos, taškas po taško, net plokštuma po plokštumos kuriamas dizainas. Tai atima daug laiko ir energijos.

Galbūt geriausias javietiškos batikos apibūdinimas yra AISJAN SOEDARSONO (Indonezija): „…Mes batikuojame abi puses. Tai yra senos javietiškos filosofijos dalis, pagal kurią žmogus turi būti toks pat iš vidaus ir iš išorės. Kitaip sakant, turi būti doras prieš patį save…”. Javiečių gyvenimo būdo samprata tiesiogiai veikė batikos kūrybą. Ir ne tik jos kompoziciją. „Batikos atlikimo metu jūs neturėtumėte kalbėtis. Jūsų jausmai turėtų būti ramūs ir tyri…”.

Paskutiniais septyniais amžiais Indonezija patyrė daug politinių, kultūrinių pasikeitimų. Skirtingi vadovai ir jų įsitikinimai turėjo įtakos batikos raštų pasirinkimui. Įkandin vakarietiškam kolonizavimui modernėjo batikos gamybos technologijos. Tradicinis būdas reikalavo daug laiko ir energijos. Mechanizacija palengvino varginantį triūsą ir batika pirmą kartą pradėta gaminti masiškai. Buvo naudojami cheminiai dažai. Tačiau taip prarandamas nepakartojamas meninis efektas.

1.1.2. Šri Lankos batika

Batika labai pažengė Šri Lankoje, kur buvo naudojamas rankų darbas ir natūralūs dažai. Kol Tailandas, Indonezija ir Malaizija stengėsi įgyvendinti masinę batikos gamybą, Šri Lankoje vis dar praktikuoja rankų darbo batiką. Šioje mažoje šalyje įsikūrė šimtai centrų, kuriuose batika buvo gaminama dideliu mastu. Dažniausiai dažydavo jaunos mergaitės, kurios tuo galėjo užsidirbti pragyvenimui. Batika padėjo spręsti ir bedarbystės problemą. Šri Lankos batika nėra tokia sudėtinga kaip Javos, bet ji labiausiai tinkama šiuolaikiniam moderniam stiliui.

1.1.3. Malaizijos batika

Malaizijoje batika išpopuliarėjo gana neseniai. Pirmoji batikos firma buvo įkurta Trennaggane Tuan Ali Ismail'o mieste 1913 m. Vakarų Malaizijoje pagrindinis batikos gamintojas yra Kelantan firma. Šioje šalyje batika neturi senų tradicijų, todėl ji modernesnė ir neišlaiko vieningo stiliaus. Įvairios tradicijos, stiliai persipina, sudarydami naują formą.

Malaizijos Meno Tyrimų Asociacija labai sunkiai dirbo stengdamiesi batiką pritaikyti šalies kultūrai ir tradicijoms.

1.1.4. Batika Vakarų šalyse

Batiką į Vakarų šalis danų keliautojai atvežė tik 17 amžiuje. Indonezija kadaise buvo Danijos kolonija. Danų menininkai domėjosi batika, populiarino ją Olandijoje ir iš ten ji paplito į Europos šalis ir JAV.

Pieter Miger ir Leabue buvo batikos pradininkai Olandijoje. Senovinis, varginantis dažymo būdas buvo tobulinamas labai sparčiai. Natūralūs dažai buvo pakeisti didesnių spalvų diapazoną turinčiais cheminiais dažais. Tai leido menininkams įgyvendinti modernius savo sumanymus. Šiuolaikiniai madų dizaineriai batikos būdu batikos būdu margintas medžiagas naudoja puošniems vakariniams drabužiams.

Į Lietuvą batika atkeliavo tik šio amžiaus septintajame dešimtmetyje. Šį nuostabų medžiagų dažymo būdą atvežė J. Balčikonis. Batika išpopuliarėjo tarp menininkų, dažniausiai rankiniu būdu buvo atliekami vienetiniai darbai.

Nors pas mus ir kitur Europoje paprastai batika nedažoma ant abiejų audinio pusių ir nėra laiko leisti ilgas ramias dienas stebint vaško kitimą, tačiau galėtume perimti indonezietišką kantrumą ir atkaklumą[1].

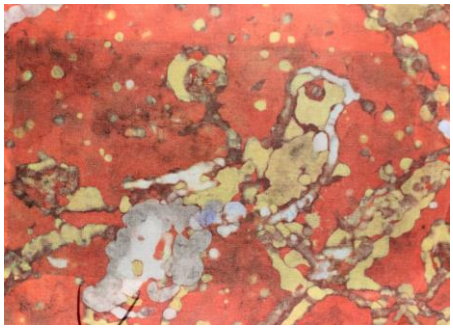

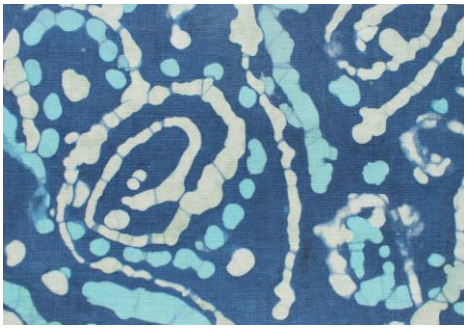

[1] Pagal Victoria amd Albert museum. London. Batiks. – London, H.M.Stat.off., 1969. – 50p

2. BATIKOS TECHNIKOS

2.1. Šaltoji batika

Šia technika audinio piešinys kuriamas liejant ištirpintą vaško–parafino mišinį ir dažant šaltais dažais. Šaltajai batikai naudojamos medžiagos:

- Audeklas.
- Vaško ir parafino mišinys.
- Dažai.
- Druska.
- Actas arba citrinos rūgštis.

Audeklas. Batikai geriausiai tinka tankiai austi, ploni audiniai, geriausiai medvilnė ar viskozinis šilkas. Galima naudoti perregimą batistą, velvetą, liną ar natūralų šilką. Reikia vengti vandens nepraleidžiančių audinių. Tinka baltos ir šviesių spalvų audiniai. Svarbu prisiminti, kad fono spalva turės įtakos ir spalvai, gaunamai dažant.

Vaškas ir parafinas. Kad dažai nenudažytų norimų plotų, naudojamas karštas rezistas – minkšto, lankstaus vaško ir kieto bei trapaus parafino mišinys. Tikslios proporcijos nėra, ji gali keistis nuo 1:1 iki 3 dalių parafino ir dalies bičių vaško, tačiau geriausias mišinys - 1 dalis vaško ir 2 dalys parafino.

Dažai. Batikai gali būti naudojami įvairių rūšių dažai, tinkantys dažyti audeklui – anilininiai ar pačių pagaminti augalų nuovirai.

Visuomet atidžiai reikia perskaityti dažų naudojimo instrukcijas, kuriose nurodoma, kaip juos paruošti ir kokiai audinių rūšiai bei kokiam jų kiekiui skiriami. Dažų aktyvumui sustiprinti patartina dėti druskos, acto ar citrinos rūgšties.

Šaltajai batikai dažų tirpalo vonios temperatūra turi būti žemesnė negu 38°C. Priešingu atveju vaškas suminkštės ir ištirps, o tos vietos, kurios buvo padengtos, nusidažys.

Pagrindiniai įrankiai:

- Teptukai.
- Tjantingas.

Papildomi reikmenys:

- Didesnis stiklinis indas.
- Katilas ar didelis emaliuotas puodas dažų voniai.
- Maži indeliai su dangteliais dažų tirpalams.
- Nerūdijančio plieno ar plastikinis šaukštas.
- Guminės pirštinės.
- Lygintuvas.
- Seni laikraščiai.
- Vaškinis popierius piešiniui perkelti.
- Darbinis chalatas ar prijuostė.
- Lazdelės maišymui.
- Virvė ir segtukai audiniui džiauti ir prisegti.

Šaltoji batika – tai eksperimentas: būsimą galutinį vaizdą galima tik nuspėti. Tačiau darant viską tam tikra tvarka galutinį rezultatą galima planuoti. Šia technika gali būti dekoruojami tiek rūbai, tiek interjero detalės.

Mokantis batikos technikos, pirmam dažymui labiausiai tinka tankiai austos plonos medžiagos (gryna medvilnė ar viskozinis šilkas). Batika dažyti galima ir švarius naudotus, ir naujus audinius. Tiek naują, tiek seną audinį prieš vaškavimą patartina išplauti: taip pašalinamos įvairios audinio apdorojimo priemaišos ir apsisaugoma, kad dažomas audinys nesusitrauktų.

Kad dažai nenudažytų nenorimų plotų, naudojamas karštas, bet ne verdantis (kad nesuvirtų) kontūras (vaško ir parafino mišinys dar vadinamas **rezistu).** Saugiausia ir praktiškiausia vašką kaitinti ant elektrinės plytelės su termoreguliatoriumi. Geriausiai vaško – parafino mišinį sudėti į skardinę dėžutę, o ją įstatyti į 5 – 8 cm aukščio vandens pripiltą indą. Indo su vašku negalima statyti tiesiai ant degiklio, nes vaškas gali užsidegti. Jei naudojamas tik parafinas, tikėtina, kad jis atšoks (atpleišės) nuo medžiagos. Parafinas labai blogai prilimpa, todėl lengvai plyšinėja. Net ir nedaug bičių vaško pridėjus į parafiną, masė tampa lankstesnė. Kontūrui (rezistui) tinka ir pirktinės žvakės. Užsienyje gaminamas specialiai batikai skirtas vaškas, jo galima įsigyti dailės reikmenų parduotuvėse.

Teptukai – vaškavimo ir dažymo technikos pagrindiniai įrankiai. Dirbant reikia turėti visą asortimentą įvairaus dydžio plokščių ir apvalių teptukų. Šeriniais plokščiais teptukais tepami didesni plotai, platūs potėpiai. Kontūrus galima apibrėžti ir apvaliais teptukais. Nepatartina naudoti naujų akvarelinių teptukų. Jais dirbti labai malonu, bet nelengva tinkamai išvalyti, kai išmirksta karštame vaške. Nuo vaško sukietėję teptukai pasidaro vėl lankstūs juos panardinus karštame vaške. Vaškas nuo teptukų gali būti pašalinamas ir tirpikliais. Reikia žinoti, kad teptukai nuo karšto vaško ir parafino mišinio genda ir niekam kitam nebetinka.

Improvizuojant vaško dengikliais, galima gauti įvairiausių neįprastų tekstūrinių efektų. Vaško atspaudams naudojami medienos gabalai, kamščiai, kempinių fragmentai. Visi šie daiktai merkiami į karštą vašką, paskui dedami ant audinio ir prispaudžiami. Spontaniškos linijos ir įvairūs raštai taip pat gali būti išgaunami švirkštais arba guminėmis pūslėmis, kuriais karštas vaškas švirkščiamas (plačiau žr. „Atspaudavimo batika”).

Tjantingas naudojamas kaip piešimo įrankis, kuriuo per ploną cilindrinį vamzdelį iš metalinio indelio ant medžiagos liejamas karštas vaškas. Jis pripildomas pasemiant karštą vašką iš indo. Tjantingas pripilamas iki pusės. Prieš vaškuojant medžiagą reikia kelis kartus brūkštelėti ant skiautės, kol vaškas pradeda tekėti tolygiai. Labai karštas vaškas pradžioje iš indo teka per laisvai. Kurį laiką padirbėjus ir vaškui per daug sustingus, jis vėl pakaitinamas.

Tjantingu piešiamos plonos linijos, detalės, apibraukiami plotų kontūrai. Dengiant vašką teptuku, atlikimo technika šiurkštesnė.

Batikuojant tjantingu būtina audinį ištempti ant rėmo. Skystesniu vašku galima išpiešti plonesnes linijas, tirštėjančiu – storesnes. Piešinys turi būti atliktas vienu užsimojimu, nes karštas vaškas nenutrūkstamai bėga ant medžiagos, todėl iš naujo pradedama vieta paprastai būna lašo formos, storesnė. Taisyti ką nors beveik neįmanoma.

Dažniausios klaidos dirbant su rezervuojančiu mišiniu. Skubant pasitaiko, kad užlietas rezervas lieka tik iš gerosios pusės, bet nepersigeria per audinį. Tada dažant dažai į tas vietas įsigeria į audinį iš blogosios pusės ir jį nudažo. Norint to išvengti, reikia patikrinti, ar rezervas persigėrė į blogąją pusę ir tik tuomet merkti į dažus. Tokį broką galima lengvai ištaisyti. Reikia iš blogosios pusės dar kartą pervesti kontūrą rezervu. Stenkitės, kad kontūras iš abiejų pusių sutaptų.

Jei dirbant rezervas užtykšta ar išsilieja ant medžiagos, tose vietose, kur mes nenorėjome, reikia tas vietas bandyti užmaskuoti. Gautus taškus reikia paversti ornamento elementais, kuriuos pakartojame ir kitose vietose. Tuomet gautas piešinys bus kaip kompozicijos dalis.

Didelę dėmę išsiliejusio rezervo galima pašalinti tik lygintuvo ir popieriaus pagalba. Kruopščiai pašalinus rezervą, tą vietą būtina perplauti spiritu.

Jei rezervas užlašėjo smulkių lašelių pavidalu, juos galima nuimti su adata.

Papildomi reikmenys: emaliuoti puodai (dubenys) dažų voniai, indai su dangteliais dažų tirpalams, nerūdijančiojo plieno ar plastikinis šaukštas, guminės pirštinės, darbinis chalatas ar prijuostė, lazdelė maišymui, virvė ir segtukai audiniui džiauti ir prisegti, lygintuvas, seni laikraščiai ar kt. popierius.

Dažymas, užbaigimas. Batikos sėkmė daug priklauso nuo tikslaus ir rūpestingo dažymo procedūros atlikimo. Dažų vonelė turi būti šalta ar drungna (žemesnį nei 38° C), kad vaškas joje neištirptų. Dėl tos pačios priežasties batikos negalima džiovinti prieš saulę ar arti šildymo prietaiso. Dažų tirpalo turi būti tiek, jog apsemtų dažomą audinį. Be to, audinį, kad tolygiai nusidažytų, reikia nuolat maišyti lazdele ar ranka, apmauta gumine pirštine. Reikia prisiminti, jog kol audinys šlapias, spalvos atrodo gyvesnės ir tamsesnės. Todėl norint išgauti aktyvesnę spalvą, audinį dažuose palaikome šiek tiek ilgiau.

Svarbu iš anksto numatyti visus vaškavimo ir dažymo etapus. Dažyti pradedame nuo šviesiausios spalvos, vėliau audinį merkiame vis į tamsesnius dažus. Viena ant kitos dengiamos spalvos maišosi, sudarydamos naujas. Todėl turime gerai žinoti pagrindinius spalvų maišymo principus. Spalvą pataisyti galima vos tik nudažius, ne vėliau. Jei nepavyksta – balinama.

Paprasčiausia batika dažoma tik viena spalva, bet įprasta dažyti trimis ar keturiomis. Kai kurie dailininkai, kurdami labai sudėtingą dizainą, atlieka iki dvidešimties atskirų vaškavimo ir dažymo etapų.

Kai audinys nudažomas paskutine spalva, visas jo paviršius padengiamas vašku. Atšalusį jį galima rankomis sulaužyti. Paskui audinys merkiamas į dažų vonią. Įsigėrę tose vietose, kur vaškas sulūžinėjęs, dažai palieka sudėtingą išsišakojusį linijų raštą. Toks būdas vadinamas **kraklė**.

Vaško pašalinimas ir dažų fiksavimas. Po paskutinio dažymo iš medžiagos gramdant, kaitinant lygintuvu arba tirpikliais pašalinamas visas vaškas. Tai atliekama kaitinant, gramdant ar tirpikliais. Iš pradžių vašką atsargiai nugramdome (nenaudokite aštrių daiktų, kad nesugadintumėte audinio), tada vaško likučius šaliname karštu lygintuvu. Ant stalo patiesiame kelis sluoksnius laikraščių, dedame batikos darbą ir ant viršaus užtiesiame keliais sluoksniais laikraščių. Lyginame pakankamo karščio lygintuvu (kad ištirptų vaškas), nuolat keičiant

sumirkusius laikraščius (geriau naudoti senus, nes jie ne tokie kenksmingi sveikatai). Tinka ir sugeriamasis popierius, popieriniai rankšluosčiai, senos paklodės. Taip lyginame, kol audinyje vaško nelieka.

Batikos darbą galima panardinti į žibalą, valytą benziną ar kurį kitą nebrangų tirpiklį, kuris ištirpdytų vašką. Ši procedūra pašalins vašką geriau negu lyginimas lygintuvu, bet ypač atsargiai reikia elgtis su lengvai užsidegančiais ir kartais toksiškais skysčiais. Šaltosios batikos kūrinį skalbti nepatartina, nebent jis nudažytas labai stipriais specialiais batikai skiriamais dažais.

Dažai fiksuojami garinant acto rūgšties tirpalu: baigtas batikos darbas apdengiamas šiame tirpale sumirkytu audeklu ir išlyginamas lygintuvu.

Darbo eiga:

1. Piešinį pieštuku (geriau tos spalvos, kokia spalva numatome dažyti) perkeliame ant audinio.
2. Audinį užtempiame ant rėmo ir pritvirtiname smeigtukais.
3. Vietas, kurias turime palikti baltas, padengiame karštu vaško– parafino mišiniu.
4. Audinio gabalą nuimame nuo rėmo ir merkiame į pirmąją spalvą, pvz., geltoną. Kai ją gauname norimo intensyvumo, audinį ištraukiame ir išdžioviname. Vėl užtempiame ant rėmo.
5. Dabar dengiame vaško–parafino mišiniu tas vietas, kurios turi likti geltonos.
6. Audinį nuimame nuo rėmo ir merkiame į antrąją spalvą, pvz., mėlyną. Spalvoms susimaišius tarpusavyje, gauname žalią spalvą. Kai ją gauname norimo intensyvumo, audinį ištraukiame ir išdžioviname. Vėl užtempiame ant rėmo.
7. Visą dirbinį padengiame vašku. Atšalusį jį sulaužome ir audinį merkiame į tamsiausių dažų vonelę. Kai gauname norimo intensyvumo spalvą, ištraukiame, paskalaujame ir išdžioviname.
8. Pašaliname vašką.

Šaltosios batikos kūrinį skalbti nepatartina, nebent jis nudažytas labai stipriais specialiai batikai skirtais dažais.

2.2. Karštoji batika.

Taikant šią techniką, dekoras ant audinio gabalo kuriamas jį atitinkamai sulanksčius ir rezervavus vietas, kurias reikia palikti nenudažytas. Dažoma karštais dažais. Karštajai batikai naudojamos medžiagos:

- Audeklas.
- Siūlai.
- Dažai.
- Actas.
- Druska.

Audeklas. Batikai geriausiai tinka natūralaus ar kuo mažiau sintetinio pluošto turintys audiniai. Daug sintetinio turintieji daug blogiau pasisavina dažus. Jei dažysime naudotą audeklą, gerai apžiūrėkite, ar nėra nešvarių dėmių. Dėmės nenusidažys arba nusidažys tamsesne spalva. Tinkamiausi šviesios spalvos audiniai, ant jų aiškiau matyti piešinys.

Siūlai. Tinka įvairūs: storesnį ir tvirtesni siūlai, taip pat virvelės ar gumelės. Jais aprišame tas sulankstyto audeklo gabalo vietas, kurias norime nudažyti silpniau ar nenudažyti visai. Audinio ornamentas daigstomas bei sutraukiamas plonais, bet stipriais siūlais, kad traukiami jie nenutrūktų.
Dažai. Karštajai batikai gali būti naudojami įvairių rūšių dažai, tinkantys tekstilei dažyti. Pirmiausiai įsitikinkite, ar pasirinkti dažai tinka audeklui. Atidžiai perskaitykite ant dėžutės instrukciją, kaip juos paruošti. Atkreipkite dėmesį, kokiam audeklo kiekiui užteks dėžutės turinio. Natūraliam pluoštui dažyti dažų miltelius ištirpiname 0,5 l verdančio vandens. Gerai išmaišome. Tirpalą perkošiame per nailoninę kojinę ar marlę. Įpilame vandens, kad jo būtų tiek, kiek parašyta instrukcijoje, ir įdedame 2 valgomuosius šaukštus druskos bei 2 valgomuosius šaukštus acto.
Juodai spalvai reikia įdėti 4 valgomuosius šaukštus acto.
Pluoštui iš poliamido nereikia nei druskos, nei acto.
Raštas. Pagrindiniai rašto margumo išgavimo principai yra medžiagos glamžymas ir tvirtas perrišimas stipriu siūlu ar virvute. Ta vieta, kuri buvo perrišta išliks balta, o kiti lengviau dažams prieinamoje vietoje esantys medžiagos plotai nusidažys ta spalva, į kurią merksime audinį. Galima audinį merkti į kelių spalvų dažus, be to jau išdžiūvusį audinį vėl galima perrišti norimom kryptim ir merkti į kitokius dažus.

2.2.1. Mazginė rašto kūrimo technika

Ši technoka tinka dažant ir karštąja ir šaltąja batika. Audiniai gali būti raišomi pačiais įvairiausiais būdais. Rišant iš centro gaunami gėlės žiedo pavidalo raštai.Tokiu pat principu, tik rišant įvairiausiomis kryptimis, bei lankstant armonikėle, tvarkingai, netvarkingai, sukant ar kt. galima išgauti kuo įvairiausius raštus. Į mazgus įdėjus akmenukus, žirnius ar kitus kietus daiktus išgaunami įvairūs taškai. Šiuo atveju batikos technika tėra eksperimentas ir kiekvieną kartą, net rišant taip pat gauname skirtingą vaizdą. Būsimą rezultatą galima tik numanyti. Daugiau audinio lankstymo ir rišimo pavyzdžių pateika 1 priede.

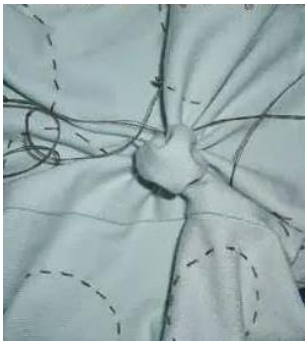

2.2.2. Siuvimo – mazgimo

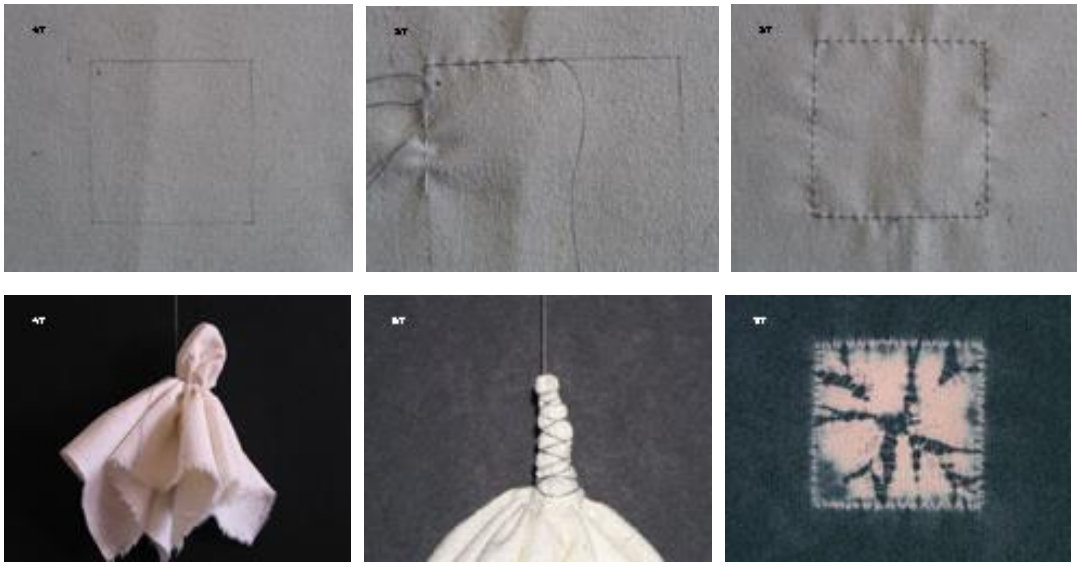

- nusibrėžiame norimoje vietoje kvadrato formos trafaretą;
- sudaigstome per nubrėžtas linijas;
- sutraukiame išdaigstytą siūlą;
- stipriai suvyniojame siūlu gautą kamputį;
- merkiame į norimos spalvos dažus, išplauname, išlyginame.

Galimi ir kiti siuvimo ir rišimo variantai. Viskas priklauso tik nuo jūsų fantazijos. Apačioje pateiktas dar vienas pavyzdys, kur naudojama vien tik siuvimo technika.

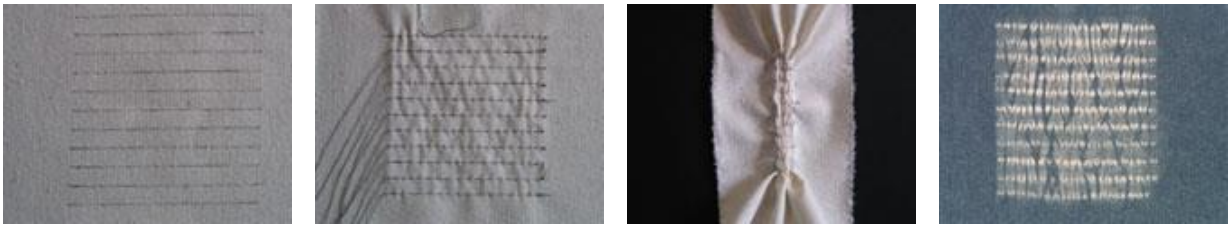

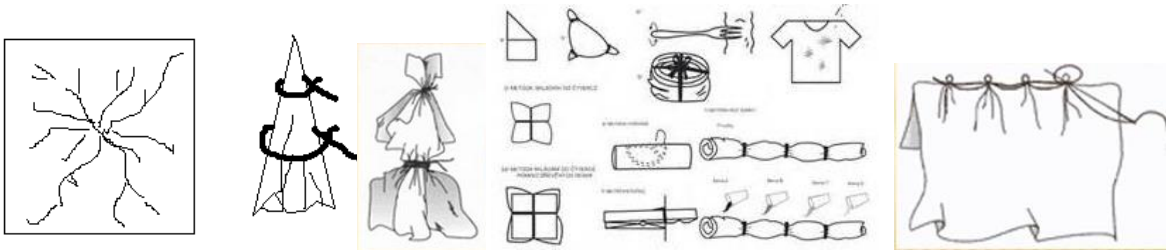

2.2.3. Užspaudimo

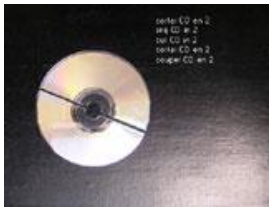

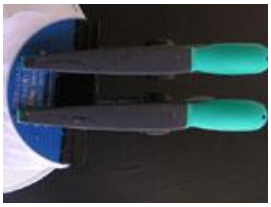

Sandariai užspaudus tam tiktas vietas norima forma galima gauti to silueto atvaizdą.

2.2.4. Sukimo

Originalus dažymo būdas, kai audinys įtalpinamas į indą, svarbu, kad indas būtų gerokai ankštas audiniui, kitaip nebeišliks baltų vietų

Dažymas naudojant faktūrinius indus

- Imami paruošti dažymui marškinėliai, dedami ant plastikinio butelio, kuris turi faktūrą;
- Ties butelio įlinkimais stipriai perrišame siūlu;merkiame į dažus.
- Užrištose vietose gaunami baltos spalvos ruoželiai.

2.2.5. Glamžymo – suspaudimo

Audinys suglamžomas norimomis kryptimis ir stipriai įspraudžiamas į indą. Tada norimomis spalvomis dažomas paviršius. Galima išgauti įvairių spalvų ir atspalvių nenuspėjamų raštų

2.3. Tapyba ant šilko

Tapymas ant šilko labai plastiška technika. Dažus galima lieti kaip akvarelėje arba leisti spalvai laisvai sklisti audinyje, galima valdyti liejimosi procesą, stabdyti sklindančius dažus su specialiais kontūrais.

Siekiant kuo geresnio rezultato, audinį prieš dekoravimą patariama išskalbti. Patartina naudoti kokybiškus teptukus (voverės arba panašių minkštų plaukelių teptukus). Dažant didesnį plotą, naudokite poroloninius įrankius.

Prieš pradėdami dirbti, pasiruoškite rėmelius šilkui. Naudokite specialius arba pasigaminkite patys. Juos nulakuokite ar apsukite lipnia juosta, kad nenusidažytų šilko dažais. Ištempkite šilką lygiai ir tvirtai, užfiksuokite jį specialiomis vinutėmis ar adata ir siūlu ir pradėkite piešti. Baigus piešti, darbą reikia užfiksuoti laidyne. Naudokite specialų popierių arba natūralų audinį: uždėkite jį ant sauso darbelio ir lyginkite apie 5min. Lygintuvą būtinai nustatykite šilkui skirtam karščiui, lyginkite ratu, nenaudokite garų. Po 48 val. galima plauti šilką rankomis drungname muiliname vandenyje.

Kelios piešimo ant šilko technikos:

Guta technika: ištempkite šilką ant rėmelio. Pieštuku nusipieškite norimą paveiksliuką arba persikopijuokite jį per kalkę. Su *guta* nupieškite piešinio kontūrus. Pradėkite juos piešti nuo paveiksliuko viršaus, taip išvengsite dėmių. Leiskite *gutai* išdžiūti. Tada jau galite spalvinti piešinį su šilko dažais.

Druskos technika: nupieškite piešinį ir norimose vietose užberkite druskos (tinka maistinė arba jūros) ir tuomet truputį sudrėkinkite šilką. Druska į save sugers dalį dažų, palikdama švelnius šešėlius, debesėlius. Išdžiūvus piešiniui druską nubarstykite. Darbelį užfiksuokite laidyne, kaip parašyta anksčiau.

Spalvos blukinimas su saule: pirmiausia ištempkite šilką ant rėmelio. Į DARWI šilko dažus įpilkite 20 % vandens ir šiais dažais nudažykite šilką. Tada iš nesugeriančio audinio ar kitos medžiagos iškirptas formas, figūras išdėliokite norimose vietose ant šilko. Nejudinkite detalių, dar sudrėkinkite šilką. Palikite išdžiūti darbelį ant saulės arba kitos labai kaitrios šviesos. Kai jis išdžius, nuimkite detales. Pamatysite ant šilko įvairias formas, jos bus susiliejusios, su šešėliais ir pan. Darbelį užfiksuokite laidyne, kaip parašyta anksčiau.

2.4. Tiesioginio tapymo batika

Dar vienas iš šaltosios batikos būdų yra tapymas ant vašku nepadengtų audinio plotų. Tiesioginio tapymo privalumai: užuot audinį merkiant, kelios spalvos užtepamos iš karto ant atskirų audeklo plotų. Spalvos taip pat gali maišytis bet kokiame plote. Šį būdą galime derinti su dažymu merkiant. Tiesioginio dažų tapymo technikai medžiaga tvirtinama ant rėmo. Jei medžiaga didesnė už rėmą, ji gali būti tvirtinama ant rėmo dalimis, tada vaškuojami atskiri plotai. Medžiagą galima truputį pastandinti krakmolu (krakmolas leidžia lygiai padengti vašką, kai tai būtina) ir sutrukdo vaškuojant plėstis vaško kraštams.

Dirbant ant rėmo, kontūrinį eskizą galima pakišti po medžiaga – nereikės perkelti piešinio.

Medžiagos plotai, kuriuose reikia išlaikyti audeklo spalvą, užtepami karštu vašku. Tjantingu galima piešti dailias linijas, išgauti gana sudėtingą piešinį. Vaško linija gali būti ir piešinys, ir rezervas, neleidžiantis dažams plėstis. Piešti vašku galima ir įvairaus storio teptukais. Teptuku lengva užtepti ir didesnius plotus. Baigus rezervavimą tapoma dažais, įvairiomis akvarelės technikomis. Dažams išdžiūvus, galima papildomai vaškuoti anksčiau dažytus plotus, panaudoti naujus elementus ar motyvus ir dar kartą tapyti.

Linijų raštą galima gauti raižant ant medžiagos vašku išteptus plotus. Tam tikslui naudojamas bet koks bukas įrankis (vinis, atsuktuvas ar pan.), tik reikia saugoti, kad nepradurti ar neįplėšti medžiagos. Išraižius linijos užtepamos dažais, kurie įsigers į tas vietas. Baigtą darbą, jį galima praturtinti jau minėtu **kraklė** (pranc. craquele – įskilęs) efektu: vaškui išdžiūvus audinys nusegamas ir suglamžomas arba vaškuota medžiaga įdedama į šaldytuvą. Kuo stipriau sulaužysime vašką, tuo didesnį išgausime efektą. Suglamžytą audinį vėl ištempiame ir dažome teptuku. Reikia stengtis, kad dažai patektų į vaško įtrūkimus, kurie sudarys įdomų išsišakojusių linijų raštą – kraklė efektą.

Po paskutinio dažymo iš medžiagos pašalinamas visas vaškas (žr. anksčiau).

2.5. Laisvas piešimas, naudojant gruntuotą medžiagą.[2]

Jei padengsime įtemptos medžiagos plotą akvareliniu gruntu ar stipriu druskos tirpalu, tai ant jos bus galima piešti kaip ant popieriaus.

Ant dar šlapių dažų užbarsčius druskos kristalų, jie sugeria į save spalvą. Druskos kristalas sutraukia spalvos intensyvumą į vieną tašką. Kuo didesnis kristalas, tuo stipresnis efektas. Išdžiuvus audiniui druska pašalinama. Darbui dar nenudžiūvus, jį galima koreguoti vandeniu, kempinėle ar sausu teptuku.

[2] http://www.ivd.ru/document.xgi?id=4057&gid=21&hid=184&oid=184#

2.6. Atspaudavimo batika (batik tjang)

Šia technika medžiaga marginama naudojant vaške ar dažuose išmirkytus atspaudus. Spaudų gamybai naudojamos įvairios medžiagos. Iš medžio drožlių plokščių, iš kamščių galima pjaustyti figūras, net ir tokias, kurios susideda iš kelių dalių. Formas įmanoma išlankstyti iš vielos, metalinių juostelių. Galima panaudoti sausainių kepimo formas. Geri spaudai pagaminami iš vario plokštelių ar vamzdelių. Spaudui reikalinga medinė rankenėlė ar kotelis, kad juos būtų patogu paimti ir spausti.

Spaudavimui, skirtingai nei darbui teptuku, naudojamas trapus vaško mišinys, kuriame daugiau parafino. Dirbant reikia stebėti, kad vaškas nebūtų per daug karštas, nes tada jis pasidaro per skystas ir blogai dengia medžiagą. Be to, skystas vaškas spauduojant per daug išplinta, piešinys yra netikslus. Spauduojant dažais –pirmasis spaudas visada atliekamas ant popieriaus lapo, tam, kad nusiimtų dažų perteklius. Kiekvienas po to atliktas atspaudas bus vis šviesesnio tono. Taip galite išgauti gražius spalvų perėjimus.

Spaudavimui medžiagą geriau tvirtinti ant stalo, nes po įtempta medžiaga turi būti kietas pagrindas, tačiau jis neturi liestis su medžiaga (2-3 mm.)

Vaškui išdžiūvus, audinį dažyti galima prisegus ant rėmelio. Prieš tai vašką galima palaužyti.

Vaškas (laikomas karštame vandenyje) padedamas kuo arčiau medžiagos. Vietas, kurios tuo metu nėra spauduojamos, geriausia uždengti popieriumi. Dirbant spaudas turi būti laikomas visiškai horizontaliai, kadangi karštas vaškas suteka ties įstrižai laikomo spaudo kampu ir gali nulašėti. Spaudavimo technika galima dažyti ir spauduoti darbą keletą kartų.

Baigus darbą, šalinamas vaškas, fiksuojama.

2.7. Ėsdinimo batika

Ėsdinimas atliekamas su balikliais. Blukinti reikia emaliuotame inde. Į šiltą vandenį beriama balinimo miltelių ar pilama skysčio (pavyzdžiui, DOMESTOS, DOSIA ir kt.), gerai išmaišoma. Akvarelės technikomis margintas audinys teptuku ar spaudu ornamentuojamas karštu vašku ir merkiamas į blukinimo vonią. Laikomas tol, kol vanduo pasidarys balkšvas. Šis pakitimas rodo, kad išnaudotas baliklis. Audinį reikia nuolat judinti. Gaminys perkeliamas į skalavimo vonią, keletą kartų skalaujamas.

Balinimo skystis nublukina ne tik spalvą, bet ir vašką. Išblukintų dažų vietose atsiranda sudedamosios spalvos. Vašku rezervuotos vietos lieka neišbalintos. Blukinant vaškas lūžinėja,

baliklis patenka į įtrūkimus, susidaro krakle efektas. Vienas batikos darbas gali būti blukinamas keletą kartų.

Ant spalvoto audinio galima piešti teptuku skiestais buitiniais balikliais. Piešiama ant drėgno arba sauso rėmelyje įtempto audinio. Pirmuoju atveju gaunama minkštesnė piešinio linija. Išdžiūvus piešiniui marginys iš karto skalaujamas. Spalvotame fone išryškėja išblukintas piešinys.

2.8. Aerografija arba purškimas

Dažant šia technika gali būti naudojamas polivizatorius arba buitinis purškimo indelis, taip pat tinka ir prekyboje esantys aerozolinių dažų flakonėliai. Ši technika ypač gerai tinka, kai reikia lygiai padengti didesnius plotus. Dažant šiuo būdu nebūtina medžiagos įtempti. Medžiagos klostės bei įvairios raukšlės prideda gaminiui originalių efektų. Kuriant šią techniką galima labai plačiai išnaudoti:

- darant įvairius trafaretus (averso, kai purškiama aplink piešinį bei reverso, kai purškiama piešinio viduje),
- purškiant lygius paviršius, suformuojant klostes ir jas dengiant dažais,
- ant spalvotų medžiagų purškiant baliklius,
- maišant spalvas,
- naudojant kaip trafaretus įvairius ažūrą turinčius audinius, tinklelius, užuolaidas ir t.t.
- purškiant ant nugruntuotos medžiagos,
- purškiant ant šlapios medžiagos...

Trafaretus vertėtų nuimti tik audiniui visiškai išdžiūvus. Spalvą vertėtų keisti tik visiškai išdžiūvus prieš tai dengtai spalvai.

Aerografiją galima naudoti ir jau dažytoms medžiagoms koreguoti.

Gaminant trafaretus iš popieriaus ar kitos lengvos medžiagos, ją reikia priklijuoti lipnia juosta tam, kad proceso metu jis nepasislinktų. Ypač tai svarbu tamponuojant ar audinį balinant balikliais.

Dažant šia technika ne visada pavyksta išgauti norimą rezultatą. Ištaisyti nenorimas klaidas galima gaminant papildomus trafaretus „kaukes“, kuriais pridengiame nepatinkančius plotus. Visada reikia apgalvoti kokius sluoksnius reikia visiškai išdžiovinti, priklausomai nuo to, kokį rezultatą norime išgauti.

2.9. Marmuravimas

Ši, labai efektinga technika, atveria labai dideles galimybes improvizacijai. Ji gražiai atrodo tiek naudojama viena, tiek ir derinama su kitomis technikomis. Ypač įspūdingai atrodo piešiant ant atlasinio

šilko. Užbaigtas darbas puikiai atkartoja marmuro imitaciją ir išsiskiria nepakartojamų spalvų bei linijų grožiu. Dirbant šia technika būtinas komponentas THICKENER, kuris yra miltelių pavidale. Milteliai tirpinami vandenyje santykiu 1 arbatinis šaukštelis miltelių – 1 litras vandens. Darbui reikia 2–4 cm aukščio vonelės plokščiu dugnu. Darbą, ištirpinus tirpalą, reikia pradėti praėjus valandai. Ant tirpalo paviršiaus užlašinami dažų lašai (darbo patogumui naudokite pipetę) ir sumaišomi adatėle ar lazdele, kol gaunamas norimo piešinio vaizdas. Medžiagą ar popierių užkloti ant dažais padengto tirpalo, palaikyti 20 sekundžių ir nedelsiant išplauti tekančiu vandeniu, ir leisti medžiagai išdžiūti. Įdomiausia tai, kad taip galima dengti kelis sluoksnius, pamažu „auginant“ piešinį.

2.10. Monotipija

Ne mažiau įdomi monotipijos technika. Ji labai paprasta ir lengvai įgyvendinama netgi vaikui. Ant stiklo ar plastiko lentelės nupieškite piešinį tirštais dažais. Tada popierių ar gerai ant rėmelio įtemptą medžiagą užklokite ant nupiešto piešinio ir prispauskite. Svarbu, kad dažai nesusimaišytų ir nesujudėtų. Jei imsime gruntuotą medžiagą, tuomet visi dažai prikibs ir gausime reljefinį piešinį. Šią procedūrą galime kartoti keletą kartų, kol iki galo išnaudosime ant stiklo likusius dažus. Kiekvienas kitas atspaudas bus blankesnis ir turės daugiau originalios medžiagos spalvos paviršiaus.

2.11. Fotoefektas

Be klasikinių medžiagos tapymo būdų prekyboje atsiranda įvairios naujos medžiagos, kurios be galo praturtina tapybą ant medžiagos ir atveria kitas galimybes, galinčias suteikti ypač originalių, dekoratyvinių efektų. Vienu iš jų yra fotoefektas, kuris paremtas tam tikromis dažų savybėmis. Ant dar neišdžiūvusio dažų paviršiaus galima padėti įvairius šablonus ir juos veikti labai stipria šviesa. Džiūdama po šablonu medžiaga šviesėja ir suteikia gaminiui rūko ar šešėlių efektus.

INFORMACIJOS ŠALTINIAI

http://www.auksarankes.lt/straipsnis/rankdarbiai/batika
http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:OdxpS6PHmxQJ:www.artoteka.lt/apie_batika.html+&cd=1&hl=lt&ct=clnk&gl=lt
http://www.batikguild.org.uk/
http://marciabaldwin.artspan.com/index.php
http://www.fashion-era.com/Fashion_Fabrics/fashion_fabrics_batik1.htm
http://www.batikdesigns.org/
http://www.tenthousandvillages.com/
http://all-batik.blogspot.com/
http://www.artoteka.lt/
http://www.phyllisboger.com/
http://www.docmartins.com/
http://www.etsy.com/people/pinkelephunk
http://trinaturalhandicraft.blogspot.com/
Номер: №3 (16) март 1999 / Хобби и увлечения
Laikraštis „Kraitė“ , 2003-07-09 Nr.13
Laikraštis „Kraitė“, 2004 -02-25 Nr. 4
Laikraštis „Kraitė“, 2004-04-14 Nr. 7
Laikraštis „Kraitė“, 2004- 07-14 Nr. 13
Laikraštis „Kraitė“ , 2004- 11- 10 Nr. 21
Laikraštis „Kraitė“, 2004-11-24 Nr.22
http://www.bobrik.cz/art_list.php/rub/6,
http://www.stripky.cz/zabava/sikovne_ruce/lucka/sypana_batika.html,
http://www.angelfire.com/ar3/batika/
www.northgatemiddle.w-sussex.sch.uk/ y7/Y7Indi...,
www.mterra.ru/.../museum/ pictures1/batika_01.jpg
www.muziejus.moletai.lt/.../ photos/photo_8.html,
http://we-love-home.com/wp-content/uploads/2011/05/Batik_Kissen-Wendy-CopleyFlickr.jpg
http://justee11.blogspot.com/p/tapyba.html
http://hiero.ru/Sova
http://www.hiero.ru/2077861
http://www.pinterest.com/pin/477944579177529269/

PRIEDAI

1 priedas

Audinio lankstymo pavyzdžiai

1.

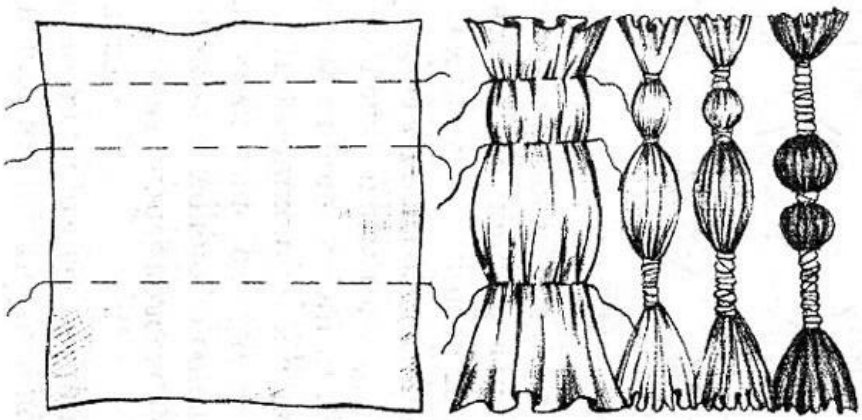

2.

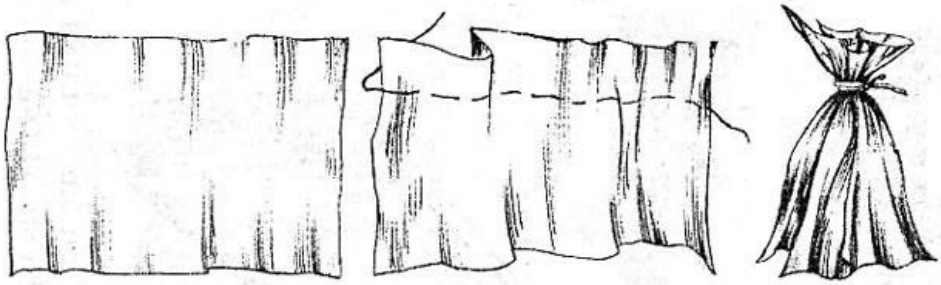

3.

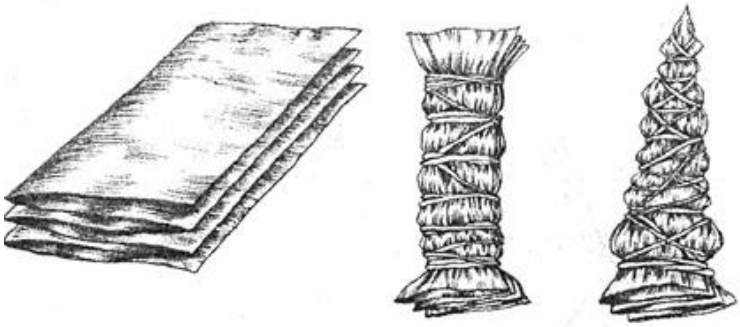

4.

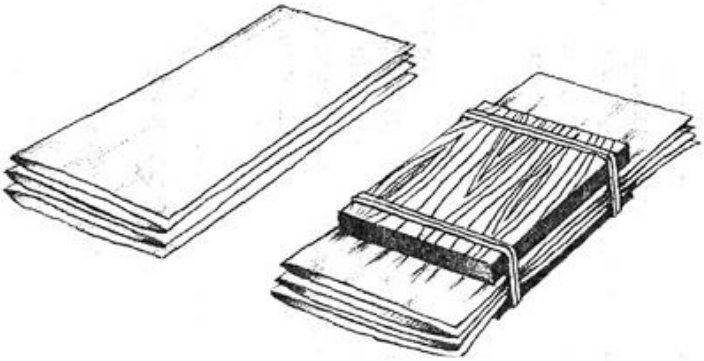

5.

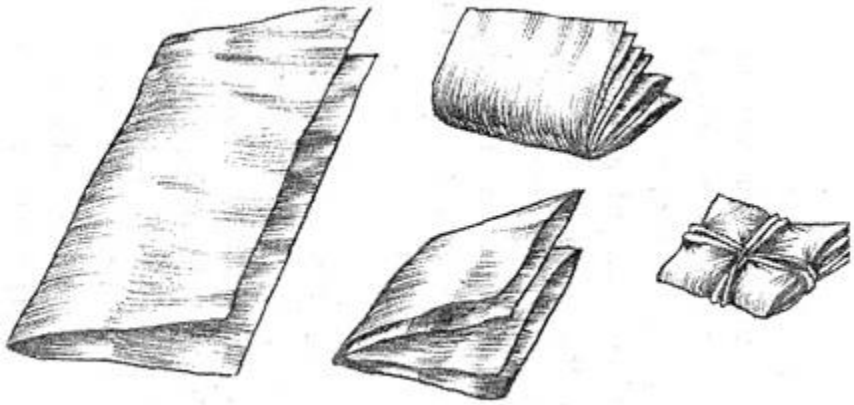

6.

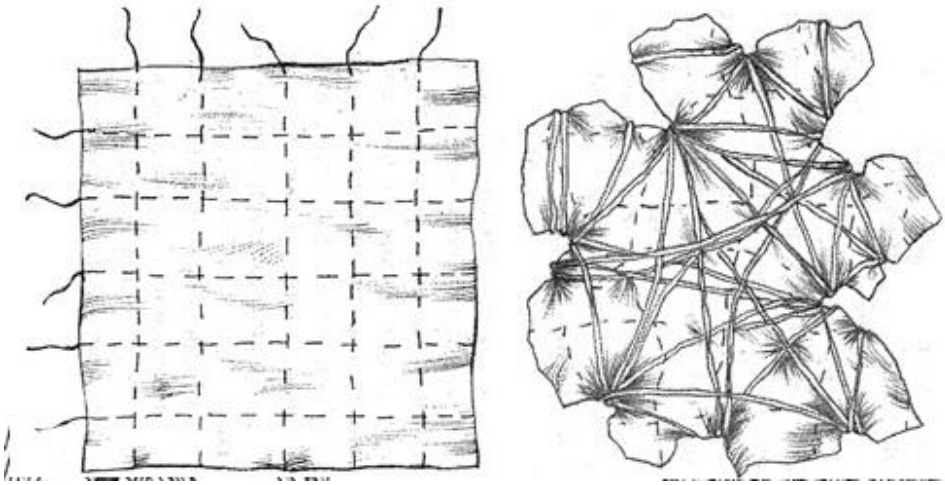

7.

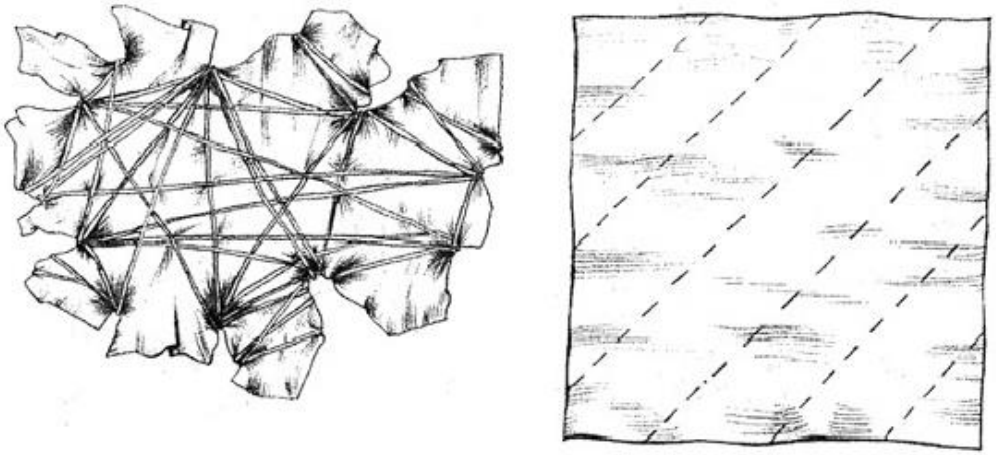

8.

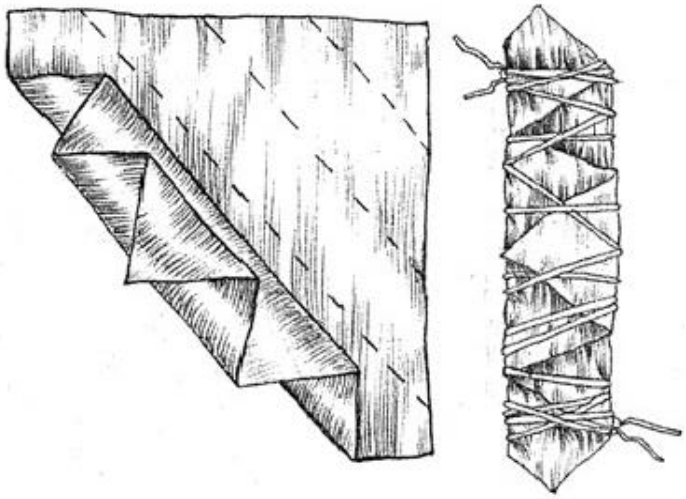

9.

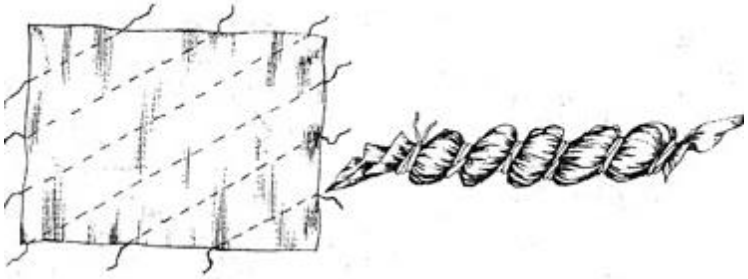

10.

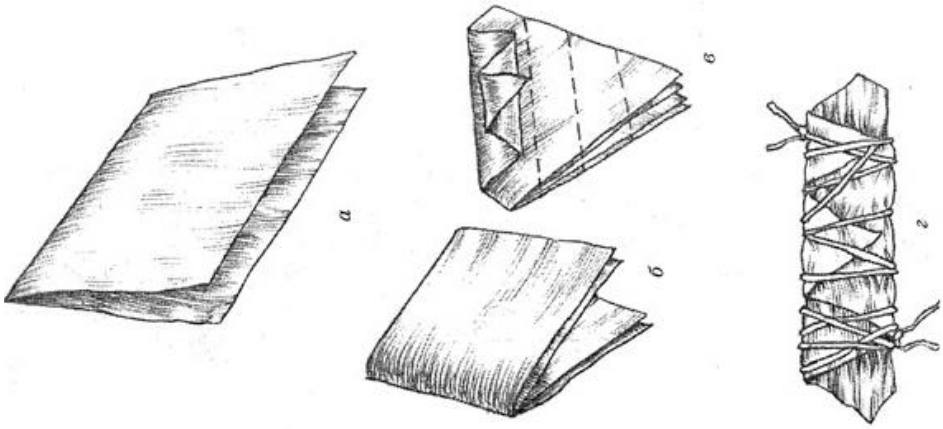

11.

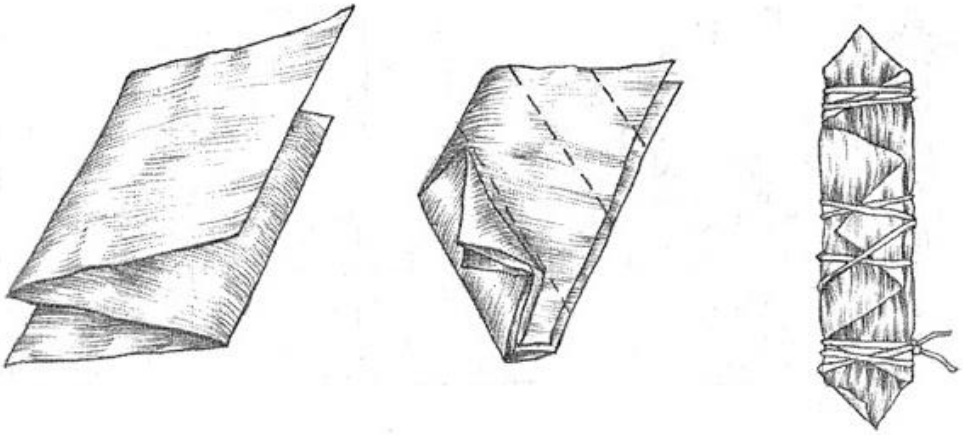

12.

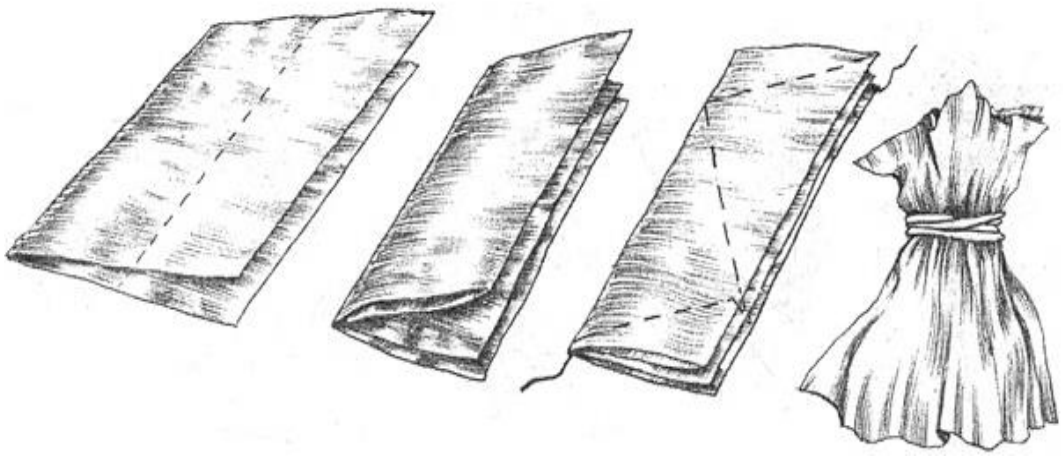

13.

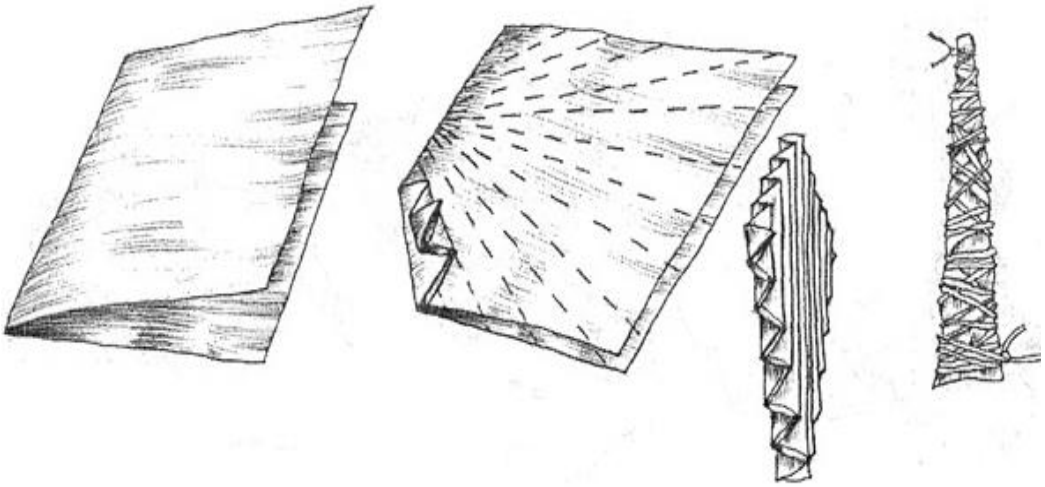

14,

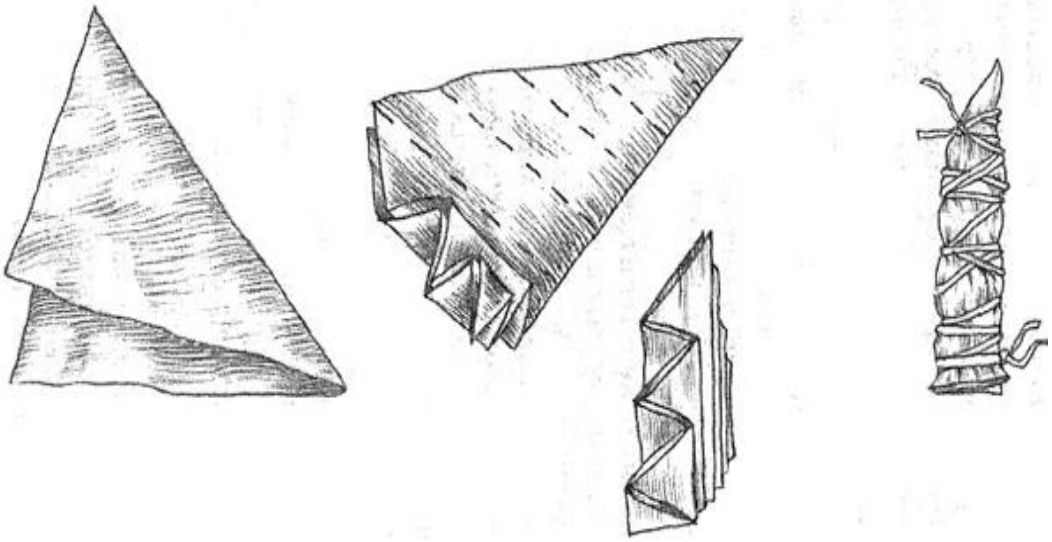

15.

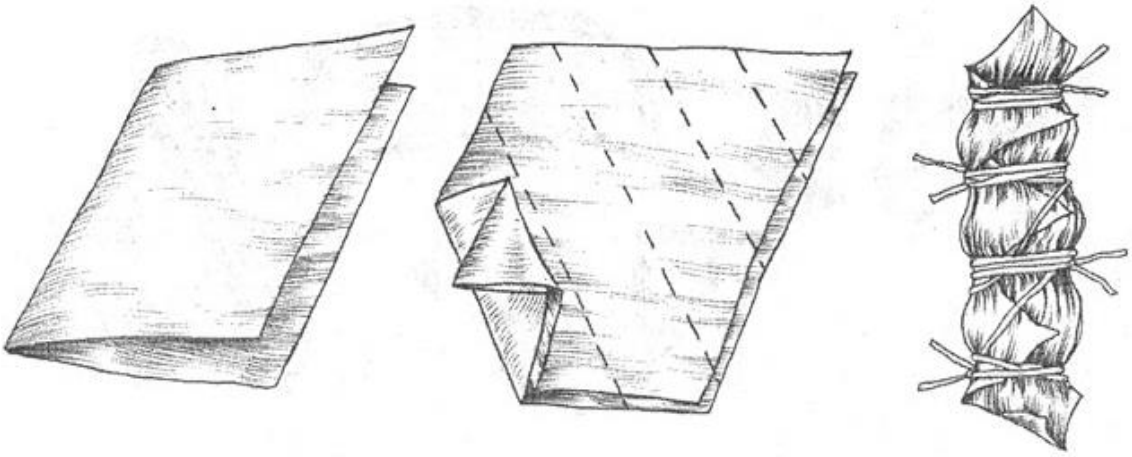
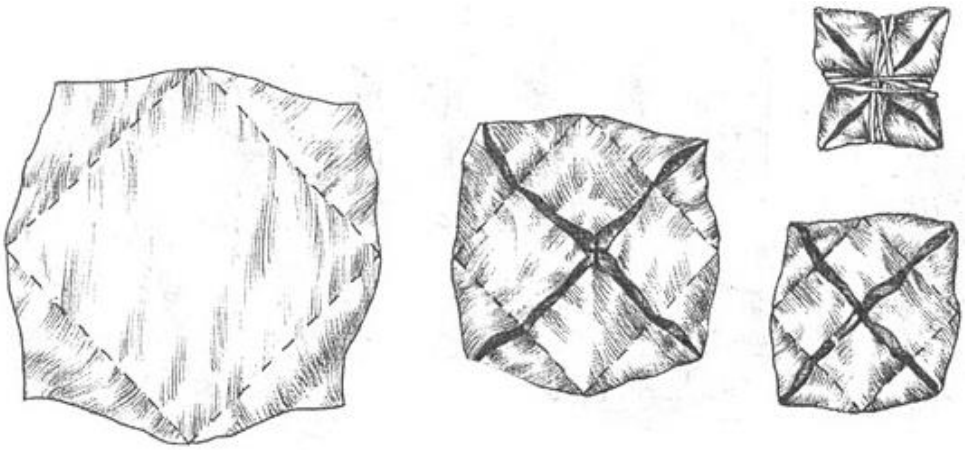
16.